

תותחים במקום אקדמאים - מחיר תקציב ביטחון מנופח

15.7.2010 | 07:08 מירב ארלוזורוב

<< משה זנבר, מי שהיה ראש אגף התקציבים במשרד האוצר בשנות ה-60 ונגיד בנק ישראל בשנות ה-70, הוציא בימים אלה ספר זיכרונות בשם "חתום על השטר". בספר, המתעד את ההיסטוריה הכלכלית של ישראל בעשורים הראשונים להקמתה, מספר זנבר על העצה שניתנה לו ביום שבו מונה לראש אגף התקציבים. שר האוצר דאז, פנחס ספיר, קרא לו ואמר לו: "מה שלא יקרה, אל תתקרב לבור".

"הבור" - מרכז הפיקוד של המטכ"ל בקריה בתל אביב - היה מבחינת ספיר מלכודת דבש שכל כלכלן שומר נפשו ירחק ממנה. "יעשו לך שם הוקוס פוקוס ביטחוני", הסביר ספיר לזנבר, "ואתה עלול לאבד את כושר השיפוט האובייקטיבי שלך. תבטיח לי לא להיענות להזמנת הרמטכ"ל לבקר שם".

זנבר הבטיח, וגם קיים. במהלך חמש השנים שבהן כיהן כראש אגף התקציבים הוא נמנע מלבקר ב"בור" - מה שלא הציל אותו ממלכודת הדבש של תקציב הביטחון. הבקשות של מערכת הביטחון לתוספת תקציב נעשו תמיד בלא נימוקים של ממש. "צה"ל מתייחס לאוצר בתור אויב, ולא יחשוף את מלוא המידע", אמר לו ספיר. הבקשות של מערכת הביטחון לוו תמיד באיום המוסווה כי אי מתן התוספת מטיל על אנשי האוצר אחריות לאובדן חיי אדם. לאוצר לא הייתה יכולת פוליטית אמיתית לעמוד בכך.

"בשנים שקדמו", מספר זנבר בספרו, "השכיל דוד בן-גוריון לשמור על תקציב ביטחון לא מנופח. בן-גוריון, ראש ממשלה שאחז גם בתיק הביטחון, היה ער מאוד לצרכים החברתיים, לא פחות מאשר לביטחון, וכדי לא לנגוס בתקציבים החברתיים לטובת הביטחון, מצא בן-גוריון דרך והנחה את צה"ל להתכונן למלחמות קצרות ולכן יקרות פחות".

היכולת להכפיף את תקציב הביטחון לשיקולים החברתיים של ישראל הקטנה התערערה כאשר השרביט עבר לראש הממשלה לוי אשכול. לאשכול לא הייתה העוצמה הביטחונית שהיתה לבן-גוריון, שאיפשרה לו לקחת את הסיכון של התכוננות למלחמות קצרות בלבד, וגם האויב למד את ישראל, והיכולת להבטיח מלחמות קצרות בלבד פחתה מאוד. לפיכך, החל מתקופת אשכול החלו תקציבי הביטחון לתפוח.

כיום הם עדיין תופחים והם עדיין עומדים באותו המתח של תקציב הביטחון מול התקציבים החברתיים-אזרחיים של ישראל. תותחים במקום גרביים, או בגרסה הנוכחית: תותחים במקום אקדמאים.

גולת הכותרת של תקציב המדינה ל-2011-2012 היא הניסיון להגיע להסכמה על רפורמה בהשכלה גבוהה. זהו המאמץ העיקרי שהתקציב מכוון לו, וזהו מאמץ הירואי בכל קנה מידה. מדובר ברפורמת ענק שאמורה להגדיל את תקציב ההשכלה הגבוהה ב-2-3 מיליארד שקל בתוך 6 שנים - תוספת של 40% להשכלה הגבוהה, שמשמעה תוספת מצטברת של קרוב ל-10 מיליארד שקל בתוך 6 שנים. כ-75% מסכום התוספת צריכים להיות ממומנים בידי תקציב המדינה, בין השאר, מאחר שזהו התנאי להגעה להסכמה על הרפורמה עם הסטודנטים (הסטודנטים מסכימים להעלות את שכר הלימוד, ובכך לתרום את חלקם להגדלת משאבי השכלה הגבוהה, ובתנאי שהאוצר יעמיד תקציב מקביל לרשות ההשכלה הגבוהה), ואסור להחמיץ את ההזדמנות ההיסטורית של הגעה להסכמה עם הסטודנטים על ייקור שכר הלימוד.

לפיכך, באופן המובהק ביותר, תקציב 2011-2012 עומד בסימן של תותחים או אקדמאים: או שיושקעו מיליארדים בתקציב הביטחון, או שיושקעו מיליארדים

ברפורמה היסטורית בהשכלה הגבוהה. ממש כך.

מה היה עושה בן-גוריון לו היה עומד בפני התלבטות דומה? נראה שהתשובה היא די ברורה. ישראל חייבת צבא חזק, מאחר שבלי צבא אין לה יכולת להגן על עצמה. אבל ישראל חייבת גם לשמר מקורות כדי להשקיע בעתיד שלה: ההשכלה הגבוהה, שהידרדרה מאוד בשנים האחרונות, מחזיקה בכפה את העתיד האזרחי של ישראל. המדינה לא יכולה להרשות לעצמה להזניח את העתיד האזרחי שלה, כי אז אין תוחלת לקיומה.

תותחים או אקדמאים - לא כדאי לקנא בראש הממשלה, שצריך להכריע בבחירה בין השניים. זוהי אכן בחירה קשה מנשוא. עם זאת, הבחירה חייבת להיעשות, ובנקודת הזמן הזו נראה שהבחירה צריכה ליפול לכיוון של האקדמאים. בבחירה בין החשיפה לסיכון ביטחוני לבין החשיפה לסיכון של התנוונות חינוכית ואזרחית של ישראל, כיום הסיכון השני הוא מובהק יותר.

מצבה של מערכת הביטחון טוב יחסית למצבה של מערכת החינוך של ישראל, במיוחד מערכת ההשכלה הגבוהה, ומאחר שלשתי המערכות חשיבות דומה לקיומה העתידי של ישראל - המערכת החלשה יותר צריכה לקבל יותר תקציבים, במיוחד כאשר מדובר בהזדמנות היסטורית וחד-פעמית של הגעה להסכמה עם הסטודנטים על ייקור שכר הלימוד, בתמורה להגדלת המשאבים שמקצה המדינה לאקדמיה.

אסור להחמיץ את ההזדמנות הזאת, גם אם המשמעות היא הגדלת הסיכון הביטחוני שישראל חשופה לו. ישראל תמיד תימרנה בין סיכונים ביטחוניים ואזרחיים, כפי שניתן ללמוד מההחלטות שקיבל עוד בן-גוריון, וגם כיום היא חייבת להמשיך ולתמרן בין השניים. אין ברירה.